

Republica Moldova

GUVERNUL

HOTĂRÎRE Nr. 523
din 11.07.2011

**cu privire la aprobarea Programului de dezvoltare
a educației incluzive în Republica Moldova
pentru anii 2011-2020**

Publicat : 15.07.2011 în Monitorul Oficial Nr. 114-116 art Nr : 589

În scopul realizării prevederilor Convenției Internaționale cu privire la drepturile copilului, la care Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr.408-XII din 12 decembrie 1990, Convenției Organizației Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități, ratificate de Parlamentul Republicii Moldova prin Legea nr.166 din 9 iulie 2010 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.126-128, art.428), Strategiei de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010-2013), aprobată prin Legea nr.169 din 9 iulie 2010 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.200-201, art.660), Strategiei naționale privind protecția copilului și familiei, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.727 din 16 iunie 2003 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.126-131, art.774), Strategiei naționale și a Planului de acțiuni privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului pe anii 2007-2012, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.784 din 9 iulie 2007 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.103-106, art.823), cu modificările ulterioare, Strategiei naționale „Educație pentru toți”, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.410 din 4 aprilie 2003 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.70-72, art.441) și în conformitate cu Planul de activitate al Guvernului pentru anul 2010, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.194 din 18 martie 2010 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.39-40, art.253), Guvernul **HOTĂRĂȘTE:**

1. Se aprobă Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pe anii 2011 - 2020 (se anexează).
2. Ministerul Educației, în comun cu Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei și Ministerul Sănătății, va elabora, în termen de trei luni, Planul de acțiuni pentru realizarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pe anii 2011-2020 și va asigura implementarea acestuia.
3. Controlul asupra executării prezentei Hotărâri se pune în sarcina Ministerului Educației.

PRIM-MINISTRU

Vladimir FILAT

Contrasemnează:

**Ministrul educației
Ministrul muncii, protecției
sociale și familiei
Ministrul sănătății
Ministrul finanțelor**

**Mihail Sleahțișchi
Valentina Buliga
Andrei Usatîi
Veaceslav Negruța**

Nr. 523. Chișinău, 11 iulie 2011.

Aprobat
prin Hotărîrea Guvernului nr.523
din 11 iulie 2011

**PROGRAMUL
de dezvoltare a educației incluzive în Republica
Moldova pentru anii 2011 - 2020**

Diversele schimbări de ordin economic și sociocultural au generat, atât în țările dezvoltate, cât și în cele în curs de dezvoltare, fenomenul de excludere a copiilor din procesele educaționale și sociale, datorate inegalității și segmentării populației. Excluderea socială ține în mod tradițional de sărăcia ce implică un număr tot mai mare de cetățeni care nu participă la viața socială, nu au acces la serviciile de bază și rețelele sociale, fiind sortiți să trăiască sub nivelul demnității și egalității de care trebuie să se bucure orice individ.

Societățile moderne se confruntă, actualmente, cu o criză gravă în relațiile sociale, rezultată din inegalitate, migrațiune, dispersarea familiilor, exodul rural, precum și din denaturarea principiilor solidarității umane. În ciuda eforturilor făcute de diferite țări, realitatea demonstrează că educația tinde să reproducă și chiar să sporească segmentarea socială și culturală. Rolul tradițional al educației ca mijloc de promovare a coeziunii și mobilității sociale s-a diminuat puternic în contextul actual economic și social. Fenomenele menționate au condus la izolarea/excluderea unor categorii de indivizi sau grupuri de indivizi. Aceasta explică importanța deosebită acordată, în prezent, coeziunii sociale și reconceptualizării sistemului de educație din perspectiva incluziunii.

Educația incluzivă este o abordare și un proces continuu de dezvoltare a politicilor și practicilor educaționale, orientate spre asigurarea oportunităților și șanselor egale pentru persoanele excluse/marginalizate de a beneficia de drepturile fundamentale ale omului la dezvoltare și educație, în condițiile diversității umane.

Educația incluzivă, în sensul prezentului Program, prevede schimbarea și adaptarea continuă a sistemului educațional pentru a răspunde diversității copiilor și nevoilor ce decurg din aceasta, pentru a oferi educație de calitate tuturor în contexte integrate și medii de învățare comună.

Concepția educației incluzive, ca parte integrantă a paradigmei „Educație pentru Toți”, are menirea de a fundamenta procesele de asigurare a condițiilor adecvate necesităților educaționale și de valorificare a diferențelor individuale ale tuturor copiilor, tinerilor și adulților pe parcursul întregii vieți. Aceste obiective urmează a fi realizate prin dezvoltarea unor parteneriate socio-educative, cu implicarea tuturor actorilor relevanți într-un cadru unic de educație, prin armonizarea relațiilor interculturale și focalizarea atenției educaționale pe grupurile marginalizate/excluse. Promovarea educației incluzive, iar în consecință a unei atitudini și culturi incluzive, va determina instituirea unei noi formule de solidaritate umană într-o societate incluzivă.

I. Situația actuală în sistemul educațional

1. Sistemul de învățământ din Republica Moldova este organizat conform principiilor educației generale, exigențelor contemporane și ale statului de drept, multicultural, și reprezintă o structură dezvoltată pentru asigurarea dreptului la educație al tuturor beneficiarilor. Constituția Republicii Moldova și Legea învățământului garantează dreptul la învățătură, indiferent de

naționalitate, sex, vîrstă, de originea și starea socială, de apartenența politică sau religioasă, de antecedentele penale ale beneficiarului de educație. Statul asigură șanse egale de acces în instituțiile de învățămînt de toate nivelurile și treptele, în funcție de aptitudini și capacități.

2. În anii de după proclamarea independenței Republicii Moldova, sistemul de învățămînt a trecut prin mai multe reforme, care au avut drept scop modernizarea și democratizarea învățămîntului, crearea unui sistem educațional național, asigurarea condițiilor pentru valorificarea potențialului fiecărui copil, indiferent de starea materială a familiei, mediul de reședință, apartenența etnică, limba vorbită sau opțiunile religioase ale părinților. Principalele domenii de intervenție ale reformei au fost doctrina sistemului educațional, structura sistemului de învățămînt, curricula, conceptele și metodele de evaluare, administrarea și finanțarea învățămîntului.

3. Impactul reformelor s-a materializat în crearea unor noi tipuri de instituții, în rate înalte de participare școlară, pregătire specializată, precum și în performanțe valorice de competență și eficiență pentru armonizarea învățămîntului național cu sistemele de învățămînt europene.

4. Sistemul educațional al Republicii Moldova prezintă, la etapa actuală, o rețea de instituții de învățămînt, organizată pe niveluri și trepte, care, teoretic, asigură accesul tuturor beneficiarilor la un program de educație.

5. În anul 2010 în Moldova funcționau 1362 de grădinițe, cu un contingent total de 126,0 mii copii. Rata brută de cuprindere în învățămîntul preșcolar a crescut de la 66,1% în anul 2004 pînă la 79 % în anul 2010. În același timp, cca. 30 la sută din copiii de 3-7 ani sînt privați de dreptul la educație, deoarece în cca. 230 de localități rurale nu există instituții preșcolare.

6. La începutul anului de studii 2009/2010, rețeaua instituțiilor de învățămînt primar și secundar general cuprindea 1512 unități, din care: 91 școli primare, 708 gimnazii, 492 licee, 179 școli medii de cultură generală, 35 instituții de învățămînt special și 7 școli serale. Înrolarea în învățămîntul primar și secundar se află în continuă scădere și datele dezagregate prezintă disparități și diferențe în funcție de nivelul sărăciei, așezarea geografică și apartenența etnică. Rata brută de înrolare în învățămîntul primar a scăzut în Moldova de la o cuprindere aproape universală în anul 2001 pînă la 93,5% în anul 2010. Discrepanțele între ratele brute de înrolare în regiunile urbane și cele din mediul rural au fost întotdeauna mari, de 101,6% și 89,4%, respectiv. Acest declin este observat și în educația gimnazială, unde rata brută de înrolare a fost de 88,8% în anul 2010, iar discrepanțele regionale – de 5,8 %.

7. Formarea profesională a tinerilor și adulților se asigură la trei niveluri de învățămînt: secundar profesional, mediu de specialitate și superior. Învățămîntul secundar profesional este constituit din 75 de unități de învățămînt secundar profesional, inclusiv 2 licee profesionale, 50 de școli profesionale și 23 de școli de meserii, în care sînt încadrați anual cca.23 mii elevi. La nivelul învățămîntului mediu de specialitate funcționează 47 de unități în cadrul cărora, în anul de studii 2009/2010, își făceau studiile 32 de mii de elevi. Rețeaua instituțiilor de învățămînt superior este alcătuită din 33 de unități, cu un contingent de 110 mii studenți.

8. Analiza situației din învățămîntul profesional de toate nivelurile arată că sistemul nu este adaptat pentru cuprinderea cu educația/formarea profesională a anumitor/diferitor categorii de grupuri defavorizate. Instituțiile includ un număr redus de persoane cu nevoi speciale, activitățile practicate sînt orientate spre acordarea susținerii personalizate și nu a incluziunii sociale/profesionale, infrastructura și dotările instituțiilor nu răspund așteptărilor și nevoilor beneficiarilor.

9. Învățămîntul de toate nivelurile este asigurat, în mare parte, cu cadre didactice calificate. Cu toate acestea, se atestă unele tendințe care afectează calitatea educației de toate gradele: îmbătrînirea personalului didactic, calificarea necorespunzătoare, lipsa unor sisteme coerente de formare continuă etc. Încadrarea atît de necesară a psihologilor și psihopedagogilor se asigură în doar 59 la sută din

instituțiile preuniversitare din țară, în localitățile rurale acest indicator fiind și mai mic – 23%. În absența serviciilor psihopedagogice specializate și a cadrelor didactice special pregătite, problemele copiilor cu cerințe educative speciale rămân în afara atenției sistemului.

10. Elaborarea și aprobarea consecutivă a documentelor curriculare pentru toate nivelurile și treptele de învățământ a asigurat o abordare unitară a tuturor aspectelor metodico-didactice și adaptarea obiectivelor de instruire la necesitățile de perspectivă ale elevilor/studentilor și ale societății. Totuși, în percepția mai multor elevi, cadre didactice și părinți, curriculum-ul în vigoare este supraîncărcat, nu corespunde, în deplină măsură, particularităților de vîrstă ale copiilor și nu este suficient de relevant pentru pregătirea pentru viață. Procesul rămîne a fi unul centrat pe instituție, nu pe copil.

11. În majoritatea rapoartelor privind educația se constată asigurarea integrală a elevilor din învățământul general cu manuale, ghiduri, alte materiale didactice. Însă în cazul asigurării copiilor cu necesități educaționale speciale situația este cu totul diferită. Problema asigurării didactico-metodice a procesului de educație și abilitare a copiilor cu necesități educaționale speciale, rămîne una stringentă, iar bugetele sistemului de învățământ nu prevăd alocări pentru elaborarea/editarea unor astfel de materiale, inclusiv manuale școlare adaptate pentru copiii cu diferite dizabilități.

12. Deși în ultimii ani a fost instituit un sistem național de evaluare școlară, racordat la cerințele internaționale în domeniu, nu există metodologii diferențiate de evaluare a cunoștințelor și competențelor copiilor, prin abordări individualizate a subiecților educației.

13. Concomitent cu realizările înregistrate, sistemul educațional se confruntă cu un șir de probleme: finanțarea insuficientă, creșterea numărului de copii aflați în diferite situații de dificultate (probleme de sănătate, sociale, psihoemoționale, de dezvoltare etc.), schimbările demografice (în special cauzate de migrația populației și scăderea ratei natalității), marginalizarea rurală, insuficiența cadrelor calificate, diminuarea potențialului uman din sistemul de învățământ, degradarea infrastructurii instituțiilor de educație etc.

14. Aceste și alte probleme au condiționat, pe parcursul anilor, apariția diferitor categorii de copii și tineri excluși educațional și social. Recunoașterea oficială și garantarea egalității șanselor la educație și protecția socială oferite prin legislație nu sînt condiții suficiente pentru eliminarea inechităților în domeniu. Disparitățile socio-economice între diferite medii și categorii sociale rămîn a fi o sursă de inegalitate.

15. Cea mai mare parte a copiilor și tinerilor excluși și cu acces limitat la educație sînt cei afectați de sărăcie: patru din zece copii sub vîrsta de zece ani trăiesc în sărăcie extremă. Din cauza problemelor socio-economice, multe familii se confruntă cu problema insuficienței de hrană, a lipsei de haine și încălțăminte, de cărți și rechizite școlare sau de bani necesari pentru transport. Sărăcia predomină mai ales în mediul rural – 34,1% față de 24,8% în mediul urban, iar cele mai sărace rămîn a fi familiile numeroase (5 și mai multe persoane), în rîndul cărora rata sărăciei variază între 39% și 48%. Ponderele cheltuielilor pentru educație în totalul cheltuielilor de consum ale populației este cea mai mică din toate categoriile de cheltuieli – 1,5%. În aceste condiții, o mare parte din familii trăiesc sub pragul sărăciei, într-un anturaj în care personalitatea copilului nu se poate dezvolta plenar și armonios.

16. Numărul copiilor cu diferite grade de incapacitate psihofizică (invalizi), cu vîrsta de pînă la 16 ani a crescut de la 12,2 mii în anul 1995 pînă la 12,5 mii în anul 2008. Sistemul educațional asigură instruirea copiilor cu dizabilități/cerințe educaționale speciale în instituții de învățământ special, prin instruire la domiciliu sau prin încadrare în învățământul general. Deși există forme alternative, educația copiilor cu cerințe educaționale speciale se realizează, preponderent, pe principii de segregare, în instituții de învățământ special: 27 de școli auxiliare pentru copii cu probleme de cunoaștere și învățare, 8 instituții speciale pentru copii cu deficiențe fizice și senzoriale și o instituție

pentru copiii cu devieri în comportament.

17. Un număr de 3413 copii orfani și rămași fără îngrijirea părinților, copii din familii vulnerabile, incomplete, cu vârste între 7 și 16 ani sînt instituționalizați în 16 instituții de tip internat. Instituționalizarea are un șir de efecte negative asupra copiilor, care reduc șansele de integrare școlară și socială.

18. Potrivit statisticilor, în anul 2010, 135 mii copii de vîrstă școlară aveau ambii părinți plecați peste hotare în căutarea unui loc de muncă. Ponderea acestui grup de copii în localitățile rurale atinge 17%. Categoria respectivă de copii se confruntă cu risc înalt de neglijare, abuz sau exploatare.

19. Starea de sănătate a copiilor și tinerilor, în ultimii ani, este caracterizată de un număr mare de boli cronice diagnosticate. Datele existente demonstrează că 62 % din adolescenți cu vârste cuprinse între 15-16 și 39% cu vîrsta de 18 ani sînt diagnosticați cu una sau mai multe boli cronice. În context, incidența prin HIV/SIDA printre tinerii de 15-24 de ani, în anul 2008, a constituit 16,08 la 100.000 de persoane. Proliferarea cazurilor SIDA la copii se asociază strîns cu sărăcia și dezorganizarea familiilor în care trăiesc și care constituie surse de excluziune. Comportamentul aditiv al tinerilor (abuzul de alcool, fumatul, consumul de droguri) constituie o problemă medico-socială crescîndă. Majoritatea utilizatorilor de droguri sînt tineri în vîrsta de pînă la 23 de ani; 12% nu au atins vîrsta de 18 ani.

20. Creșterea numărului de cazuri cînd copiii sînt nevoiți să muncească ca urmare a faptului că familiile sînt sărace și depind de veniturile pe care le aduc ei denotă că munca copiilor este prioritară față de educația lor. Pentru copiii care provin din familiile sărace, dezorganizate, pentru copiii rromi, copiii străzii munca reprezintă un lucru firesc, deși aceasta conduce la periclitarea sănătății copilului, precum și la nereușită și abandon școlar.

21. Prezența unei rate mari de analfabetism în rîndurile rromilor (21% comparativ cu 2% pentru populația nonrromă) contribuie la excluderea unei părți semnificative a populației din viața socială și economică. Motivele nefrecventării instituțiilor de învățămînt de către copiii rromi sînt lipsa de capacitate financiară, căsătoriile timpurii, migrarea și discriminarea percepută de rromi, precum și faptul că părinții și copiii nu conștientizează avantajele și rostul educației.

22. În categoria copiilor și tinerilor cu risc de excludere se înscriu și cei implicați în diverse infracțiuni. Cauzele proliferării comportamentelor delincvente la copii și tineri depind de situația social-economică în ansamblu, de oportunitățile limitate ale acestora, de mediul social deviant în care se află și de insuficiența unor intervenții specializate.

23. O altă problemă extrem de gravă este traficul de ființe umane, în rîndul cărora un număr semnificativ de victime îl reprezintă copiii. Cei mai expuși traficului sînt adolescenții de 14-18 ani, care provin din familii dezorganizate, sărace, cu părinți alcoolici etc., cu un nivel de educație scăzut.

24. Cu risc maxim de excludere și marginalizare sînt copiii străzii, 64% din care sînt din școli generale și gimnazii-internat. Copiii și tinerii care nu învață și nu lucrează constituie 20%, iar 10% sînt copii care se ocupă cu cerșitul. Cei mai mulți dintre copiii străzii provin din familiile unde domină neglijența, sărăcia, violența, alcoolismul și dezorganizarea.

25. Pe parcursul ultimilor ani, în Republica Moldova au fost promovate unele inițiative de soluționare a problemelor copiilor și tinerilor cu risc de excludere educațională și socială (Centrul de zi „Speranța”, Complexul de pedagogie curativă „Orfeu”, Centrul „Motivație”, Liceul „Pro Succes” etc.), în cadrul cărora, cu suportul donatorilor străini, au fost create modele de educație incluzivă. Au fost elaborate programe adaptate la potențialul copilului cu diverse probleme de sănătate, dezvoltare, educație etc., au fost organizate cursuri de formare pentru cadrele didactice, au fost diseminate practicile pozitive în asistența psihopedagogică a copiilor cu dizabilități.

26. Majoritatea practicilor de incluziune sînt episodice, dezvoltate, în special, cu eforturile părinților și cu sprijinul societății civile și finanțate din partea donatorilor. Multe din asemenea

inițiative nu au progresat din cauza nivelului insuficient de finanțare, lipsei suportului din partea autorităților publice locale responsabile de instituțiile de educație, a părinților și profesorilor. Practicile pozitive înregistrate urmează a fi instituționalizate și promovate la nivel național.

27. Educația incluzivă nu are, actualmente, caracter și capacitate sistemice, nu este asigurată cu resurse financiare și umane necesare, cu structuri adecvate și suport tehnic necesar. Mecanismele de implementare a politicilor și practicilor de educație incluzivă sînt subdezvoltate. Atitudinea reticentă și necorespunzătoare a mediului educațional, a societății, este refractară la ideile și practicile din domeniul educației incluzive.

II. Problemele de bază

28. Analiza situației actuale în domeniul învățămîntului scoate în evidență faptul că problemele menționate în capitolul precedent sînt condiționate de un șir de factori care determină și accentuează excluderea copiilor, tinerilor și adulților din sistemul educațional.

29. Factori de ordin normativ:

- a) lipsa cadrului conceptual-normativ pentru dezvoltarea educației incluzive;
- b) lipsa coerenței între legislația în domeniul educației și cea din domeniul protecției sociale;
- c) lipsa mecanismelor pertinente de evaluare a dezvoltării copiilor și determinare a cerințelor educaționale speciale;
- d) imperfecțiunea procedurilor de referire a copiilor cu cerințe educaționale speciale la instituția de învățămînt;
- e) implementarea inadecvată, la nivelul autorităților administrației publice locale și a furnizorilor de servicii educaționale, a cadrului normativ adoptat;
- f) insuficiența mecanismelor de implementare intersectorială eficientă a legislației în domeniul protecției drepturilor copilului;
- g) lipsa mecanismelor de colectare și prelucrare a datelor statistice valide privind numărul și categoriile de copii, tineri și adulți, excluși actualmente din sistemul educațional.

30. Factori de ordin socio-economic:

- a) diferențe de acces și de calitate a serviciilor educaționale pe medii de rezidență;
- b) subestimarea și diminuarea importanței cheltuielilor pentru educație în structura cheltuielilor de consum ale familiilor;
- c) nivel insuficient de informare a părinților privitor la oportunitățile de educație existente pentru diferite grupuri de copii și tineri;
- d) număr crescînd de familii dezintegrate și de copii lăsați în grija rudelor sau abandonați în legătură cu migrarea peste hotare a părinților;
- e) maltratarea, neglijarea și abuzul copiilor și tinerilor în familie și în instituțiile sociale;
- f) insuficiența și utilizarea ineficientă, nerațională a resurselor bugetare alocate.

31. Factori de ordin pedagogic:

- a) lipsa modelelor de practici incluzive fundamentate teoretic și validate experimental;
- b) curriculum suprasolicitant, neflexibil, neorientat spre valorificarea potențialului fiecărui copil, tînr, adult, manuale neadaptate la cerințele educaționale speciale;
- c) sistem de evaluare neadaptat cerințelor individuale de educație;
- d) lipsa sau insuficiența serviciilor specializate (psihologice, psihopedagogice, logopedice, sociale etc.) în instituțiile educaționale pentru copii, tineri și adulți;
- e) sistem incoerent de formare inițială și continuă în domeniul educației incluzive;
- f) lipsa cadrelor didactice de sprijin și a personalului calificat în asistența specială: psihologi, logopezi, psihopedagogi, asistenți sociali, psihoterapeuți, kinetoterapeuți, psihoneurologi etc., necesari pentru asigurarea educației incluzive;
- g) insuficiența/lipsa colaborării între instituțiile de învățămînt de la diferite niveluri și trepte, între

învățământul general și special, între școală și familie, familie și comunitate.

32. Factori de ordin instituțional:

a) lipsa instituțiilor preșcolare în 230 de localități ale țării și a instituțiilor școlare în 250 de localități;

b) insuficiența bazei didactice corespunzătoare: manuale, cărți, echipamente, materiale ilustrative, didactico-metodice, jucării etc.;

c) necorespunderea infrastructurii instituțiilor de educație cerințelor specifice de acces al copiilor și tinerilor cu dizabilități: lipsa rampelor de acces, a ieșirilor largi, lifturilor, grupurilor sanitare adaptate, echipamentelor adecvate etc.;

d) administrarea ineficientă și nerațională a resurselor (materiale, umane, de timp etc.) în instituțiile educaționale în raport cu necesitățile reale ale comunităților;

e) lipsa managementului educațional participativ (cadre didactice, elevi, familie, comunitate), bazat pe rezultate și calitate în cadrul instituției educaționale;

f) lipsa autonomiei financiare a instituțiilor educaționale în gestionarea resurselor financiare în conformitate cu cerințele educative speciale ale diferitor categorii de copii;

g) insuficiența colaborării între instituțiile publice și serviciile sociale, între sectorul guvernamental și cel neguvernamental în domeniul dezvoltării și promovării implementării educației incluzive.

33. Alături de factorii menționați, marginalizarea și/sau excluderea educațională este determinată și de factori biopsihosociali perturbatori, cum ar fi incidența sporită a diferitelor tulburări organice, fiziologice, senzoriale, psihosociale, psihice și de comportament, a maladiilor sociale, precum și de factori de ordin cultural-atitudinal: stereotipuri, atitudini preconcepute, intoleranță față de diferențe, participarea insuficientă a părinților în educația copiilor.

34. Analiza SWOT:

Părți forte: Semnarea/ratificarea de către Republica Moldova a actelor legislative internaționale fundamentale în domeniul educației și protecției drepturilor copilului. Cadru legislativ existent în domeniul educației. Politici sociale demarate în domeniul educațional. Potențial uman calificat în sistemul educațional. Practici incluzive pozitive existente, dezvoltate de sectorul nonguvernamental. Practici pozitive de adaptare a infrastructurii la necesitățile persoanelor cu cerințe educative speciale.	Părți slabe: Cadru legislativ insuficient pentru dezvoltarea educației incluzive. Lipsa mecanismelor de implementare a educației incluzive. Sistem segregat de instruire a copiilor și tinerilor cu cerințe educaționale speciale. Reducerea accesului la studii a unor categorii de persoane vulnerabile din cauza diferențelor sociale sporite ale acestora. Lipsa sistemului de evaluare a dezvoltării copiilor, determinării cerințelor educative speciale, de referire la servicii educaționale adecvate și de evidență a copiilor și tinerilor aflați în dificultate. Lipsa coerenței între sistemul educațional și cel social cu referire la diferite categorii de copii și tineri. Lipsa serviciilor de intervenție timpurie. Aprofundarea deficitului de potențial uman calificat, în special din cauza migrației. Mecanisme rigide de finanțare a sistemului de educație, insuficiența și utilizarea nerațională a resurselor financiare pentru asistența pedagogică și extinderea școlii ca serviciu public și instituție de cultură în comunitățile rurale.
---	---

	<p>Infrastructură insuficient dezvoltată și dotarea inadecvată a instituțiilor educaționale, sociale, medicale, publice pentru asigurarea educației incluzive.</p> <p>Lipsa resurselor bibliografice în domeniul educației incluzive.</p> <p>Capacități reduse sau lipsa experienței administrației publice locale în domeniul educației incluzive.</p> <p>Decalajul social-economic evident între mediul urban și cel rural.</p> <p>Stereotipuri ale societății /comunității și atitudine reticentă față de diversitatea umană.</p>
<p>Oportunități:</p> <p>Interes și voință politică în realizarea educației incluzive.</p> <p>Disponibilitatea organismelor internaționale donatoare în susținerea implementării educației incluzive.</p> <p>Sector nonguvernamental motivat de a participa în dezvoltarea și promovarea educației incluzive.</p> <p>Dezvoltarea și consolidarea competențelor subiecților implicați în domeniul educației incluzive.</p> <p>Infrastructură existentă a sistemului educațional care poate fi adaptată cerințelor educației incluzive.</p>	<p>Amenințări:</p> <p>Discontinuitate și reconsiderarea frecventă a priorităților în cazul unor schimbări de ordin politic.</p> <p>Resurse (umane, financiare etc.) reduse pentru realizarea reformelor calitative în sistemul educațional.</p> <p>Coordonare intersectorială deficitară: educație, protecție socială, justiție etc.</p> <p>Mentalitate perimată și rezistență la schimbare în rândul persoanelor, organizațiilor, diferitelor nivele ale administrației publice etc.</p>

III. Documente de politici și acte legislative relevante pentru soluționarea problemelor abordate

35. Educația incluzivă se întemeiază pe respectarea drepturilor universale ale omului, în special, a dreptului la educație, care face obiectul mai multor documente emise/aprobate la nivel internațional și național.

36. Instrumentele internaționale cu referire la educație sînt, în temei cele promovate de Organizația Națiunilor Unite (Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948); Convenția privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățămîntului (1960); Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale (1966); Convenția Internațională cu privire la drepturile copilului (1989); Principiile pentru prevenirea delicvenței juvenile (1990); Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități (2007) etc.), precum și declarațiile adoptate în cadrul diferitelor foruri internaționale (Declarația mondială asupra educației pentru toți de la Jomiten (1990), Declarația de la Salamanca (1994), Declarația Forumului mondial al educației de la Dakar (2000).

37. Documentele menționate fundamentează abordarea educației în baza drepturilor universale ale omului, în contextul unei viziuni și a unui proces amplu de dezvoltare umană, socială și națională. Se acreditează ideea că orice persoană are dreptul la educație și acest drept trebuie să fie asigurat progresiv și pe baza egalității de șanse. Educația trebuie să fie gratuită, cel puțin în ce privește învățămîntul de bază și trebuie să urmărească deplina dezvoltare a personalității umane, a simțului demnității sale și să întărească respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale. De asemenea, sînt stabilite obligațiile statelor și ale cetățenilor privind asigurarea accesului la un sistem de educație care să includă toți copiii, indiferent de capacitatea lor fizică, intelectuală sau financiară de participare. Pentru asigurarea accesului la educație al celor discriminați și cu nevoi speciale, este

necesară crearea unui sistem de învățământ incluziv la toate nivelurile de instruire, astfel ca aceștia să se poată încadra într-un program de educație fără discriminare și în măsură egală cu alte persoane.

38. Angajamentul internațional al Republicii Moldova privind realizarea dreptului universal la educație este asumat și prin aderarea la procesul de realizare a Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului, în conformitate cu care țara se obligă să asigure, către 2015, accesul universal la învățământul obligatoriu.

39. În baza instrumentelor internaționale, a fost adoptat cadrul normativ național care reglementează diferite aspecte specifice ale drepturilor civile, politice, sociale, economice și culturale ale copiilor, tinerilor și adulților: Constituția Republicii Moldova, Legea nr.821-XII din 24 decembrie 1991 privind protecția socială a invalizilor, Legea nr.338-XIII din 15 decembrie 1994 privind drepturile copilului, Legea învățământului nr.547-XIII din 21 iulie 1995, Legea ocrotirii sănătății nr.411-XIII din 28 martie 1995, Legea nr.279-XIV din 11 februarie 1999 cu privire la tineret, Legea asistenței sociale nr.547-XV din 25 decembrie 2003, Codul familiei nr.1316-XIV din 26 octombrie 2000, Codul muncii al Republicii Moldova nr.154-XV din 28 martie 2003, Legea nr.241-XVI din 20 octombrie 2005 privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, Legea nr.5-XVI din 9 februarie 2006 cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați, Legea nr.23-XVI din 16 februarie 2007 cu privire la profilaxia infecției HIV/SIDA, Legea nr.45-XVI din 1 martie 2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie.

40. Cadrul normativ național asigură dreptul la învățătură prin învățământ general obligatoriu, liceal, profesional, superior, precum și prin alte forme de instruire, reflectă principiile educaționale care stau la baza organizării și funcționării sistemului de învățământ, abordează subiecții educației în funcție de vîrstă și capacități etc. Realizarea dreptului constituțional la educație al persoanelor cu cerințe educaționale speciale și aflate în dificultate este susținută și de alte drepturi conexe, cum ar fi dreptul la asigurarea sănătății, integrării/reintegrării sociale, la protecție și asistență specializată.

41. Asigurarea dreptului la educație al copiilor în dificultate este reflectată în mai multe hotărîri de Guvern, și în special: Hotărîrea Guvernului nr.450 din 28 aprilie 2006 „Pentru aprobarea Standardelor minime de calitate privind îngrijirea, educarea și socializarea copilului din Centrul de plasament temporar”, Hotărîrea Guvernului nr.1479 din 25 decembrie 2008 „Pentru aprobarea Standardelor minime de calitate pentru serviciul de asistență parentală profesionistă”, Hotărîrea Guvernului nr.812 din 2 iulie 2003 „Cu privire la aprobarea Standardelor minime de calitate pentru casele de copii de tip familial”, Hotărîrea Guvernului nr.432 din 20 aprilie 2007 „Pentru aprobarea Standardelor minime de calitate privind îngrijirea, educarea și socializarea copiilor din instituțiile de tip rezidențial”.

42. Problemele vizînd educația, în general, și cea pentru copii și tineri în dificultate, în particular, se regăsesc într-un șir de documente strategice: Strategia Națională „Educație pentru toți”, aprobată prin Hotărîrea Guvernului nr.410 din 4 aprilie 2003, Strategia națională și Planul de acțiuni privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului pe anii 2007-2012, aprobate prin Hotărîrea Guvernului nr.784 din 9 iulie 2007, Strategia națională privind acțiunile comunitare pentru susținerea copiilor aflați în dificultate pe anii 2007-2014, aprobată prin Hotărîrea Guvernului nr.954 din 20 august 2007, Strategia de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010-2013), aprobată prin Legea nr.169 din 9 iulie 2010, Planul național de acțiuni comunitare pentru susținerea copiilor aflați în dificultate pe anii 2007-2014, aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr.995 din 3 septembrie 2007, Strategia Sistemului național de referire pentru protecția și asistența victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane și a Planului de acțiuni privind implementarea Strategiei sistemului național de referire pentru protecția și asistența victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane pe anii 2009-2011, aprobate prin Hotărîrea Parlamentului nr.257-XVI din 5 decembrie 2008, Politica Națională de Sănătate, aprobată prin Hotărîrea

Guvernului nr.886 din 6 august 2007, Programul Național de profilaxie și control al infecției HIV/SIDA și infecțiilor cu transmitere sexuală pe anii 2006-2010, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.948 din 5 septembrie 2005 „Cu privire la măsurile de profilaxie și control al infecției HIV/SIDA și infecțiilor cu transmitere sexuală”, Programul național privind crearea sistemului integrat de servicii sociale pe anii 2008-2012, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1512 din 31 decembrie 2008, Programul național de asigurare a egalității de gen pe anii 2010-2015, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.933 din 31 decembrie 2009.

IV. Cadrul conceptual al educației incluzive

43. Transformările care s-au produs în cele mai diverse sfere ale activității umane, precum și evoluțiile în dezvoltarea continuă a societății au determinat o nouă abordare a educației, conform căreia aceasta devine condiție esențială pentru dezvoltarea personalității și integrarea socială a individului. În acest proces complex, trebuie să fie cuprinși toți copiii, inclusiv cei care din diferite motive nu reușesc să facă față cerințelor educației școlare, individualizând abordarea acestora la toate nivelurile sistemului de educație. Educația incluzivă devine o prioritate a învățământului și obiect al politicilor în domeniu.

44. Declarația de la Jomtien (1990) recomandă statelor lumii să-și construiască sistemele de educație naționale pornind de la dreptul fiecărui copil la educație completă și dezvoltare armonioasă, realizate prin pedagogia centrată pe copil, în care diferențele individuale sînt considerate o provocare și nu un obstacol. Atenție specială se acordă formării cadrelor didactice, abordării intersectoriale și holistice a educației.

45. În conformitate cu Declarația de la Salamanca (1994) sînt reconsiderate principiile, politicile și practicile în domeniul educației, accentuînd că fiecare copil are dreptul fundamental la educație și trebuie să i se asigure șanse de a atinge și de a menține un nivel acceptabil al educației. Fiecare copil are particularități, interese, abilități și necesități de învățare individuale, iar sistemele de educație trebuie proiectate astfel încît să țină cont de particularitățile copilului. Copiii cu cerințe educaționale speciale trebuie să aibă acces și să fie incluși în școlile generale.

46. Forumul mondial al educației de la Dakar (2000) orientează procesul educației spre includerea copiilor excluși și/sau marginalizați în sistemul de educație generală, alături de semenii lor. Sistemele de educație trebuie să fie incluzive, să identifice copiii aflați în afara școlii și să răspundă flexibil la necesitățile tuturor persoanelor cuprinse în procesul de educație.

47. Fundamentată pe paradigma educației pentru toți, educația incluzivă este o abordare potrivit căreia toți copiii trebuie să aibă șanse egale de a frecventa aceeași școală și de a învăța împreună, indiferent de apartenența lor culturală, socială, etnică, rasială, religioasă și economică sau de abilitățile și capacitățile lor intelectuale sau fizice. Educația incluzivă reflectă valorile unei societăți echitabile și democratice care oferă tuturor persoanelor oportunități egale de a beneficia de drepturile omului și obiectivele de dezvoltare umană, împărtășite pe plan mondial.

48. Educația incluzivă presupune o nouă orientare care pune accentul pe cooperare, parteneriat, educație socială și valorizarea relațiilor interumane. Sînt reconsiderate scopurile, obiectivele și formele de organizare a educației, este reevaluată atitudinea statului și societății față de copiii, tinerii, adulții excluși și/sau marginalizați. Educația incluzivă susține integrarea educațională, socială, profesională a tuturor copiilor în comunitate, pornind de la valorile pe care i le poate oferi familia.

49. Educația incluzivă face posibilă și stimulează dezvoltarea continuă a învățământului general, permite valorificarea resurselor și experiențelor existente și crearea diferitelor servicii de abilitare/reabilitare și sprijin al copiilor excluși /marginalizați.

50. Sistemul educațional dezvoltă structuri funcționale de asistență psihopedagogică și psihologică pentru copiii incluși în sistemul general de educație. Educația incluzivă prevede diferite

forme și tipuri de suport, compatibile cu scopul incluziunii, pentru cazurile care nu pot fi soluționate în interiorul instituției generale de educație. Educația incluzivă poate fi aplicată, sub diferite forme de organizare, pentru copii cu probleme severe de dezvoltare, în instituții specializate de educație, abilitare, reabilitare, socializare ș. a.

51. Educația incluzivă este caracteristica calitativă a sistemului de educație deschis, flexibil, adaptat necesităților persoanei, politicile și practicile căruia sînt axate pe cooperare, parteneriat și relații umane pozitive.

52. Educația incluzivă are la bază fundamente sociale, pedagogice și psihologice. Din punct de vedere social, educația incluzivă se fundamentează pe echilibrul între personalitate și societate, adaptarea și integrarea personalității în societate. Fundamentele pedagogice ale educației incluzive se constituie din teoriile educației și învățării, legitățile generale ale educației, conceptul de educabilitate etc. În calitate de fundamente psihologice ale educației incluzive intervin teoriile dezvoltării personalității, teoriile dezvoltării psihosociale, psihogenetice și psihodinamice, teoria intervenției timpurii în dezvoltarea copilului, legitățile dezvoltării umane, teoriile evaluării structurilor psihice ale personalității.

53. Funcțiile educației incluzive sînt:

- a) satisfacerea necesităților educaționale ale tuturor membrilor comunității;
- b) adaptarea personalității la condițiile vieții și integrarea acesteia în societate;
- c) schimbarea de atitudini, comportamente, conținuturi educaționale pentru a răspunde diversității copiilor, tinerilor, adulților;
- d) aplicarea practicilor nondiscriminatorii în procesul de educație;
- e) prevenirea și combaterea excluderii și /sau marginalizării în educație;
- f) reformarea școlii și societății în ansamblu, astfel încît acestea să răspundă necesităților de educație ale tuturor copiilor, tinerilor și adulților;
- g) centrarea procesului de educație pe copil/elev, abordarea fundamentată pe interesele copilului, dezvoltarea respectului de sine, toleranță și acceptare;
- h) orientarea strategică spre trecerea de la adaptarea elevului la școli diferite la adaptarea învățămîntului la diferențele dintre elevi;
- i) ameliorarea continuă a calității educației.

54. Educația incluzivă se dezvoltă în baza următoarelor principii:

- a) principiul drepturilor egale în domeniul educației;
- b) principiul egalizării șanselor;
- c) principiul interesului superior al copilului;
- d) principiul nondiscriminării, toleranței și valorificării tuturor diferențelor;
- e) principiul intervenției timpurii;
- f) principiul individualizării procesului de educație și dezvoltării la maximum a potențialului fiecărui copil;
- g) principiul asigurării serviciilor de sprijin;
- h) principiul flexibilității în activitatea didactică;
- i) principiul designului universal care permite crearea unui mediu accesibil tuturor;
- j) principiul managementului educațional participativ;
- k) principiul dreptului părintelui de a alege;
- l) principiul cooperării și parteneriatului social.

55. Implementarea Programului de dezvoltare a educației incluzive va contribui la realizarea misiunii prioritare a învățămîntului, celei de asigurare a șanselor egale și accesului la educație de calitate pentru fiecare copil, tînr, adult, la toate nivelurile și treptele sistemului de învățămînt, prin realizarea unui șir de obiective generale și specifice.

56. Obiectivele generale ale Programului de dezvoltare a educației incluzive sînt:

- a) promovarea educației incluzive drept prioritate educațională în vederea evitării excluderii și /sau marginalizării copiilor, tinerilor și adulților;
- b) dezvoltarea cadrului normativ și didactico-metodic pentru promovarea și asigurarea implementării educației incluzive;
- c) formarea unui mediu educațional prietenos, accesibil, capabil să răspundă așteptărilor și cerințelor speciale ale beneficiarilor;
- d) formarea unei culturi și a unei societăți incluzive.

57. Obiectivele generale ale Programului de dezvoltare a educației incluzive se vor realiza prin atingerea unor obiective specifice:

- a) armonizarea cadrului normativ național din perspectiva asigurării accesului la educație și egalității de oportunități în domeniul învățămîntului pentru fiecare copil, tînr, adult;
- b) elaborarea și promovarea politicilor de implementare a educației incluzive în sistemul educațional național;
- c) dezvoltarea strategiilor intersectoriale pentru promovarea educației incluzive;
- d) elaborarea și implementarea unui sistem de standarde pentru educația incluzivă;
- e) reorganizarea învățămîntului general /special, optimizarea rețelei de instituții pentru educația incluzivă;
- f) revizuirea și elaborarea mecanismelor de finanțare adecvată în domeniul educației;
- g) consolidarea capacităților instituționale și dezvoltarea serviciilor de susținere a copiilor excluși și/sau marginalizați;
- h) formarea inițială și continuă, din perspectiva educației incluzive, a resurselor umane din domeniul educației și domeniile conexe;
- i) reconsiderarea mecanismelor de identificare, evaluare, determinare a necesităților educaționale speciale, diagnosticare a dezvoltării psihofizice a copiilor, tinerilor și adulților din perspectiva adaptării programelor și formelor de educație;
- j) identificarea timpurie a necesităților educaționale speciale și asigurarea intervenției calificate corespunzătoare;
- k) abordarea individuală, respectînd ritmul propriu de dezvoltare a fiecărui copil (evaluare inițială, plan educațional individual, monitorizare și evaluare continuă, evaluare finală);
- l) dezvoltarea modalităților și formelor de integrare în corespundere cu posibilitățile copiilor și cu cerințele educaționale speciale;
- m) adaptarea/implementarea curriculumului incluziv care are drept caracteristică esențială flexibilitatea;
- n) dezvoltarea/implementarea sistemului de evaluare flexibil, din perspectiva educației incluzive;
- o) aplicarea tehnologiilor educaționale, informaționale, de comunicare și a echipamentelor adecvate domeniului educației incluzive;
- p) accesibilizarea instituțiilor educative și de formare prin aplicarea tehnicilor asistive și inovarea tehnologică;
- q) consolidarea capacităților și responsabilizarea familiilor și a comunității;
- r) monitorizarea procesului de implementare a practicilor incluzive în sistemul de educație;
- s) dezvoltarea parteneriatelor între structurile guvernamentale, autoritățile locale, societatea civilă și familie, pentru a asigura incluziunea în comunitate și accesul la sistemul integrat de servicii sociale;
- t) sensibilizarea societății și formarea opiniei publice cu privire la educația incluzivă.

58. Beneficiarii educației incluzive sînt toți copiii, indiferent de starea materială a familiei, mediul de reședință, apartenența etnică, limba vorbită, sex, vîrstă, de apartenența politică sau religioasă,

starea de sănătate, de caracteristicile de învățare, de antecedente penale, inclusiv:

- a) copiii orfani, abandonati, lipsiti de îngrijire părintească;
- b) copiii din familiile defavorizate;
- c) copiii instituționalizați;
- d) copiii, tinerii și adulții cu dizabilități;
- e) copiii străzii;
- f) copiii și tinerii în conflict cu legea;
- g) copiii și tinerii traficați;
- h) copiii și tinerii supuși violenței;
- i) copiii și tinerii care consumă droguri, alcool, alte substanțe toxice;
- j) copiii afectați de HIV/SIDA,
- k) copiii cu maladii somatice cronice;
- l) copiii și tinerii cu tulburări psihice, devieri de comportament sau emoționale, alte stări patologice;
- m) copiii cu dificultăți de învățare și comunicare;
- n) copiii și tinerii supradotați;
- o) copiii și tinerii, victime ale exploatării prin muncă;
- p) copiii minorităților naționale, grupurilor religioase sau lingvistice;
- q) copiii refugiaților sau copiii persoanelor intern deplasate.

Beneficiari ai educației incluzive pot fi și alte categorii de copii, tineri și adulți care, din diferite motive, sînt marginalizați sau excluși în procesul accederii și realizării unui program de educație.

59. Dezvoltarea și promovarea educației incluzive are efecte și asupra unor categorii de beneficiari indirecți:

- a) familiile/părinții;
- b) cadrele didactice din învățămînt;
- c) specialiștii din domeniile conexe;
- d) autoritățile publice centrale și locale;
- e) comunitatea/societatea.

V. Structuri și modele de organizare și cooperare în educația incluzivă

60. Realizată prin structuri și modele de organizare și cooperare, educația incluzivă presupune perfecționarea continuă a activității instituției de învățămînt în sensul achiziționării următoarelor caracteristici:

- a) accent pe integrare și nu pe ierarhizare și selectare;
- b) instruire individualizată a subiecților educației, axată pe cerințele și capacitățile fiecăruia;
- c) deschidere spre aplicarea programelor opționale, complementare, adaptate la situații specifice;
- d) respectarea integrală a drepturilor copilului, în special a dreptului la învățămîntul obligatoriu într-un mediu educațional cît mai puțin restrictiv;
- e) identificarea nevoilor beneficiarilor și referirea la alte servicii comunitare (servicii de sprijin familial, oportunități de educație nonformală etc.).
- f) adecvarea raportului între dezvoltarea individuală și integrarea socială (școlară, comunitară, profesională);
- g) implicarea familiei și comunității în procesul educațional.

Instituția incluzivă este accesibilă tuturor copiilor atît sub aspect fizic, cît și curricular, prin sisteme de sprijin și de comunicare; este deschisă, tolerantă, prietenoasă, democratică, valorifică și integrează toți copiii, tinerii, adulții, adaptîndu-se continuu la diversitatea cerințelor educaționale, la particularitățile de învățare și de dezvoltare ale fiecăruia.

61. Educația incluzivă prevede diverse tipuri de organizare. În învățământul formal, incluziunea se va realiza, în funcție de dimensiunea instituției, de condițiile și resursele existente, prin încadrarea individuală a copilului cu cerințe educaționale speciale în clasa/grupa din învățământul general sau prin crearea claselor/grupelor incluzive în cadrul instituțiilor de învățământ general. În scopul susținerii incluziunii, în instituțiile de învățământ general vor fi create servicii de asistență psihopedagogică a copiilor, tinerilor.

62. Educația incluzivă se poate realiza și prin alte forme:

- a) centre de resurse;
- b) centre de zi pentru copii și tineri cu dizabilități severe;
- c) centre comunitare.

63. Dezvoltarea educației incluzive se bazează pe un proces continuu de evaluare a instituției și sistemului de învățământ, urmărindu-se perfecționarea permanentă a acestora, în vederea asigurării dreptului și accesului la educație pentru toți copiii, tinerii și adulții.

VI. Tipuri de servicii pentru asigurarea educației incluzive

64. Pentru asigurarea educației incluzive sînt dezvoltate, la diverse niveluri, diferite tipuri de servicii. La nivel de comunitate, vor fi instituite servicii:

- a) de identificare, evaluare precoce și diagnosticare a dezvoltării copiilor;
- b) de intervenție timpurie;
- c) de școlarizare, educație, orientare profesională, socializare, profesionalizare;
- d) de evaluare, diagnosticare, monitorizare a evoluției școlare pentru diferite categorii de copii (prin intermediul echipei interne de evaluare);
- e) psihopedagogice: de recuperare și reabilitare a dezvoltării, de sprijin școlar, de elaborare a planurilor de servicii individuale, adaptări curriculare etc.;
- f) psihologice: de asistență și consiliere pentru copii, tineri, adulți, pentru familie, cadre didactice, comunitate;
- g) de suport: cadru didactic de sprijin, asistent personal, tehnologii asistive, servicii de interpretare mimico-gestuală etc.;
- h) de educație complementară și opțională;
- i) de asistență specializată (logoped, tiflopedagog, kinetoterapeut etc.).
- j) de asistență socială;
- k) de asistență juridică;
- l) de transport, deplasare și accesibilizare;
- m) de promovare și diseminare a educației și practicilor incluzive.

65. La nivel de raion, vor fi dezvoltate servicii:

- a) de evaluare/reevaluare multidisciplinară, diagnosticare precoce și monitorizare a evoluției dezvoltării copiilor;
- b) de informare, formare și suport personalului didactic, personalului din domeniile social, medical, juridic etc. în problemele educației incluzive;
- c) de referire a copiilor cu cerințe educaționale speciale la servicii de școlarizare specializată;
- d) de asistență socială și juridică, alte tipuri de asistență, relevante domeniului;
- e) de transport, deplasare și accesibilizare;
- f) de promovare și diseminare a educației și practicilor incluzive.

66. Serviciile instituite la nivel central vor fi:

- a) de evaluare/reevaluare complexă și multidisciplinară, diagnosticare precoce și monitorizare a evoluției dezvoltării copiilor;
- b) de asistență specializată pentru realizarea educației incluzive;
- c) de formare a cadrelor din perspectiva educației incluzive;

- d) de evaluare și acreditare a serviciilor și atestare a cadrelor;
- e) de cercetare și elaborare a materialelor didactice, ghidurilor și suporturilor informaționale în domeniul educației incluzive;
- f) de coordonare și monitorizare, la nivel național, a implementării educației incluzive;
- g) de promovare și diseminare a educației și practicilor incluzive.

VII. Instrumentele și căile de soluționare a problemei

67. Procesul de implementare a educației incluzive este complex și implică participarea autorităților publice centrale și locale, familiei, instituțiilor de educație, instituțiilor de cercetare, formare profesională inițială și continuă, serviciilor comunitare și societății civile.

68. Autoritățile publice centrale:

- a) elaborează și promovează politici relevante care asigură implementarea educației incluzive;
- b) armonizează cadrul legislativ-normativ din perspectiva educației incluzive;
- c) instituie structuri, forme, unități de personal etc., pentru asigurarea asistenței psihopedagogice necesare dezvoltării educației incluzive (servicii, centre, cadru didactic de sprijin, psiholog, asistent social etc.);
- d) stabilesc mecanismele financiare pentru implementarea politicilor în domeniul educației incluzive;
- e) creează cadrul metodologic pentru reorganizarea, evaluarea și acreditarea instituțiilor din perspectiva educației incluzive;
- f) coordonează elaborarea curriculei de formare profesională inițială și continuă în domeniul educației incluzive;
- g) coordonează și acordă suport structurilor descentralizate/desconcentrate cu atribuții în domeniul educației incluzive;
- h) dezvoltă parteneriate cu societatea civilă pentru promovarea educației incluzive;
- i) evaluează și analizează, periodic, situația din sistemul educațional la capitolul promovării educației incluzive;
- j) colaborează cu donatorii internaționali în vederea dezvoltării programelor și obținerii finanțării externe;
- k) formează opinia publică cu referire la politicile în domeniul educației, implicit, a educației incluzive.

69. Autoritățile administrației publice locale, în parteneriat cu autoritățile publice centrale și societatea civilă, cu alți actori relevanți:

- a) implementează politicile în domeniul educației incluzive în corespundere cu necesitățile locale;
- b) evaluează și monitorizează necesitățile copiilor și familiilor, tinerilor și adulților din comunitate;
- c) identifică tipurile și numărul de servicii de susținere necesare pentru educația incluzivă;
- d) elaborează planuri de dezvoltare a instituțiilor educaționale din comunitate din perspectiva incluziunii copiilor, tinerilor și adulților;
- e) dezvoltă servicii de asistență, sprijin, reabilitare etc. pentru copii, tineri, adulți, familie, servicii extracurriculare, de informare și sprijin cadrelor didactice din perspectiva educației incluzive;
- f) dezvoltă parteneriate cu societatea civilă în procesul de elaborare, implementare și monitorizare a politicilor locale de educație incluzivă;
- g) organizează activități de schimb de experiență între instituții, părinți, cadre didactice etc.;
- h) formează și sensibilizează opinia publică locală cu referire la problemele copiilor, tinerilor, adulților din perspectiva educației incluzive.

70. Familia:

- a) participă la procesul de evaluare a copilului;
- b) este responsabilă de școlarizarea copilului și participă la identificarea tehnologiilor optime pentru educarea acestuia;
- c) este implicată în luarea deciziilor vizînd copilul și în programele de abilitare/reabilitare continuă a dezvoltării copilului;
- d) participă la activitățile școlare și comunitare de promovare a educației incluzive;
- e) beneficiază de informare și instruire privind educația incluzivă;
- f) creează asociații de părinți și grupuri de sprijin pentru promovarea respectării drepturilor copiilor.

71. Instituțiile de învățămînt:

- a) creează cadrul metodologic pentru dezvoltarea incluziunii în instituția educațională;
- b) elaborează planul de dezvoltare a instituției din perspectivă incluzivă;
- c) constituie grupuri de promotori ai educației incluzive;
- d) creează mediul instituțional favorabil educației incluzive (administrația, copiii, cadrele, părinții);
- e) stabilesc mecanisme pentru a asigura participarea copiilor și părinților în procesul educațional;
- f) valorifică și dezvoltă potențialul uman existent în instituție;
- g) aplică și evaluează nivelul de realizare a strategiilor de educație incluzivă;
- h) elaborează planuri individuale, adaptează curricula și metodele de evaluare curentă;
- i) asigură implementarea planurilor individuale;
- j) asigură sprijin metodico-didactic cadrelor didactice;
- k) informează cu regularitate părinții și comunitățile cu privire la calitatea educației incluzive oferite copiilor;
- l) redirecționează cazurile atipice în serviciile de consultanță, conform necesităților;
- m) dezvoltă servicii educaționale incluzive extracurriculare;
- n) adaptează spațiul fizic la necesitățile copiilor cu cerințe educaționale speciale;
- o) colaborează cu alte instituții generale și speciale;
- p) evaluează procesul de educație incluzivă prin implicarea părinților, copiilor, experților și cadrelor didactice;
- q) promovează și diseminează practicile incluzive.

72. Instituțiile de formare profesională inițială și continuă:

- a) sincronizează formarea profesională a cadrelor didactice și de conducere cu principiile educației incluzive promovate prin documentele de politici naționale și internaționale;
- b) participă la elaborarea/actualizarea politicilor de formare profesională inițială și continuă a cadrelor didactice în conformitate cu prevederile educației incluzive;
- c) elaborează și implementează curricula de formare inițială și continuă a cadrelor didactice din perspectiva educației incluzive;
- d) dezvoltă și implementează programe de educație incluzivă pentru adulți;
- e) aplică tehnologii educaționale avansate de formare profesională inițială și continuă.

73. Instituțiile de cercetare:

- a) stabilesc bazele științifice ale educației incluzive;
- b) inițiază și realizează proiecte de cercetare în domeniul educației incluzive;
- c) analizează experiențele și practicile incluzive naționale din perspectiva dezvoltării umane și a respectării drepturilor copilului;
- d) elaborează metodologii de evaluare complexă și multidisciplinară a copilului;
- e) elaborează curriculumul din perspectiva educației incluzive;
- f) elaborează tehnologii de educație incluzivă și de formare profesională;

- g) dezvoltă standarde și indicatori de calitate privind educația incluzivă;
- h) elaborează metodologii de prevenire a excluderii și de dezvoltare a educației incluzive;
- i) promovează educația incluzivă și formează opinia publică cu referire la problemele copiilor, tinerilor și adulților.

74. Asociațiile obștești și instituțiile profesionale sînt partenerii autorităților în implementarea educației incluzive.

75. Mass-media contribuie la promovarea educației incluzive prin realizarea materialelor cu tematica de referință.

VIII. Managementul implementării educației incluzive

76. Pentru implementarea cu succes a educației incluzive, este necesară instituirea unui sistem de management care asigură mecanisme de participare și colaborare intersectorială. Procesul de implementare, la nivel central, a educației incluzive presupune realizarea consecutivă a unui șir de activități:

- a) elaborarea și aprobarea unui plan de acțiuni pentru implementarea Programului de dezvoltare a educației incluzive;
- b) elaborarea/armonizarea cadrului normativ privind educația incluzivă;
- c) elaborarea mecanismelor de colectare, monitorizare, sintetizare a datelor cu privire la ratele de participare la educație a tuturor copiilor (după vîrstă, sex, dizabilitate, etnie, regiune, venit etc.);
- d) inițierea și realizarea studiilor speciale pentru evaluarea rezultatelor Strategiei „Educație pentru toți” și racordarea acestora la obiectivele educației incluzive;
- e) realizarea studiilor privind excluderea și problemele incluziunii (tipurile politicilor incluzive existente, programele, proiectele și bugetele alocate în acest scop în cadrul instituțiilor guvernamentale, societății civile, agențiilor internaționale, donatorilor etc.);
- f) pilotarea modelelor de educație incluzivă;
- g) instituirea unui organ consultativ pentru coordonarea la nivel național a dezvoltării educației incluzive;
- h) implicarea asociațiilor părinților și pedagogilor, sindicatelor de ramură în implementarea/promovarea educației incluzive la nivel de raion, comunitate, școală, clasă etc.;
- i) elaborarea bazei de date privind resursele umane (oameni de știință, cadre didactice, organizații neguvernamentale etc.) și resursele materiale disponibile pentru susținerea implementării educației incluzive;
- j) integrarea obiectivelor educației incluzive în politicile sociale actuale;
- k) reconsiderarea principiilor și metodelor de evaluare a copilului și reformarea structurilor de evaluare a dezvoltării copilului;
- l) crearea cadrului metodologic pentru evaluarea activității instituțiilor de învățămînt general din perspectiva educației incluzive;
- m) constituirea rețelelor naționale de cooperare și suport pentru implementarea educației incluzive;
- n) inițierea și realizarea campaniilor de sensibilizare a opiniei publice referitor la educația incluzivă, promovarea bunelor practici.

77. La nivelul instituției de învățămînt, vor fi întreprinse următoarele:

- a) constituirea grupului de coordonare și informare în domeniul educației incluzive;
- b) elaborarea planului de dezvoltare a instituției din perspectiva educației incluzive;
- c) reorganizarea structurilor funcționale ale școlii și adaptarea acestora la necesitățile copiilor;
- d) formarea mediului școlar (administrația școlii, copii, cadre, părinți);
- e) informarea și acordarea suportului cadrelor didactice din perspectiva educației incluzive (principii, metode, tehnici, activități practice etc.);

f) aplicarea noilor modalități de activitate didactică și reconsiderarea relațiilor cadru didactic-copil, adaptarea curriculară și didactico-metodică, adaptarea infrastructurii etc.;

g) evaluarea participativă a procesului de educație incluzivă (implicarea părinților, copiilor, experților, cadrelor didactice, reprezentanților societății civile etc.);

h) sensibilizarea opiniei publice comunitare în vederea promovării educației incluzive.

IX. Asigurarea financiară a educației incluzive

78. Resursele pentru finanțarea educației incluzive se constituie din alocațiile aprobate în bugetul de stat și bugetele unităților administrativ-teritoriale, la capitolul educație, în conformitate cu actele normative în vigoare.

79. Statul va susține educația incluzivă prin alocarea unor costuri suplimentare, inclusiv din contul resurselor financiare rezultate din mișcarea beneficiarilor din instituțiile de tip rezidențial în instituțiile de învățământ general.

80. Asigurarea financiară a educației incluzive se va realiza prin:

a) resurse bugetare;

b) mijloace speciale, inclusiv granturi și sponsorizări;

c) resurse din proiecte investiționale cu finanțare externă.

X. Actele normative ce urmează a fi elaborate/ modificate pentru soluționarea problemei

81. Implementarea educației incluzive, ca nouă abordare a procesului și sistemului educațional, va fi susținută de un șir de acte normative, care urmează a fi elaborate după aprobarea Programului de dezvoltare a educației incluzive:

a) Planul de acțiuni privind implementarea Programului de dezvoltare a educației incluzive;

b) Standardele minime de calitate pentru educația incluzivă;

c) Standardele minime de calitate pentru serviciile de suport;

d) Regulamentul-cadru al instituției de învățământ general cu practici incluzive;

e) Regulamentul privind evaluarea și promovarea copiilor cu cerințe educaționale speciale, școlarizați în instituțiile de învățământ general;

f) Regulamentul cu privire la evaluarea complexă și multidiscplinară și diagnosticarea dezvoltării copilului;

g) Regulamentul privind asistența psihopedagogică a copilului;

h) Regulamentul de evaluare și acreditare a serviciilor de educație și protecție a copilului;

i) Regulamentul de activitate a cadrelor didactice de sprijin;

j) Regulamentul cu privire la procurarea serviciilor oferite de organizațiile neguvernamentale;

k) Reglementări privind mecanismul de asigurare financiară a incluziunii școlare.

În funcție de necesitate, vor fi amendate și/sau elaborate și alte acte normative.

XI. Rezultate scontate

82. Implementarea Programului de dezvoltare a educației incluzive va produce schimbări/impacturi de ordin pedagogic, psihologic, social și economic, atât asupra individului, cât și asupra societății, în ansamblu.

83. Sub aspect pedagogic, implementarea Programului de dezvoltare a educației incluzive va avea impact asupra calității educației, în condițiile în care schimbările vor viza:

a) modalitățile de abordare a copilului, relațiile între participanții la educație, atitudinea cadrelor didactice;

b) tehnologiile educaționale, curricula incluzivă, materialele didactice adaptate și corelate cu nivelul de dezvoltare a copilului și nevoile de învățare diferite;

c) mediul școlar transformat în unul sigur și prietenos, stimulat și adecvat dezvoltării copilului, dotat cu echipamentele speciale necesare;

- d) formarea profesională inițială și continuă a cadrelor didactice;
- e) identificarea și intervenirea timpurie în cazul copiilor cu risc de abandon școlar;
- f) serviciile de sprijin pentru diferite categorii de copii cu cerințe educaționale speciale.

84. Sub aspect psihologic, dezvoltarea educației incluzive va contribui la:

- a) consolidarea demnității și a respectului de sine al subiecților educației;
- b) perfecționarea metodologiilor de evaluare și identificare a nevoilor speciale ale copiilor;
- c) diminuarea stereotipurilor, prejudecăților și practicilor excluzive, de marginalizare;
- d) conștientizarea și percepția socială pozitivă cu privire la diferențe;
- e) sporirea interesului comunității față de educația incluzivă;
- f) comunicarea asertivă între părinți, copii și cadre didactice.

85. Sub aspect social, impacturile se vor resimți în realizarea obiectivelor vizînd:

- a) accesul egal și universal la educație;
- b) respectarea drepturilor copilului și a principiului șanselor egale;
- c) asigurarea incluziunii educaționale și sociale a tuturor persoanelor;
- d) implicarea părinților și comunității în procesul educațional;
- e) dezvoltarea aptitudinilor de socializare școlară și profesională;
- f) diminuarea/eliminarea violenței din instituțiile de învățămînt și din societate;
- g) sporirea șanselor și oportunităților educaționale pentru copii, tineri și adulți pe parcursul întregii vieți;
- h) reducerea fenomenului migrației populației.

86. Sub aspect economic, educația incluzivă va determina:

- a) eficientizarea utilizării resurselor în sistemul educațional;
- b) asigurarea stabilității în finanțarea sectoarelor sociale;
- c) diminuarea presiunilor fiscale asupra sectorului productiv;
- d) formarea potențialului uman pentru dezvoltarea durabilă a societății;
- e) creșterea nivelului economiei naționale în condițiile asigurării calității educației;
- f) diminuarea/eradicarea excluziei sociale, cu plasarea eficientă în câmpul muncii a resurselor umane;
- g) valorificarea suportului financiar internațional în implementarea educației incluzive.

XII. Indicatori de progres și performanță

87. Pentru evaluarea rezultatelor implementării prezentului Program se vor utiliza următorii indicatori de bază:

- a) gradul de racordare a legislației naționale la politicile internaționale în domeniul educației incluzive;
- b) rata de cuprindere în învățămîntul preșcolar și general a copiilor cu cerințe educaționale speciale;
- c) numărul de copii dezinstituționalizați din învățămîntul rezidențial și integrați în învățămîntul general;
- d) gradul de corelare a tehnologiilor educaționale, curriculei, materialelor didactice etc. cu nivelul de dezvoltare a copilului și nevoile de învățare diferite;
- e) gradul de adaptare a mediului școlar la necesitățile specifice ale copiilor cu cerințe educaționale speciale;
- f) numărul de cadre didactice formate inițial și continuu în domeniul educației incluzive;
- g) nivelul de diminuare a excluziei sociale a copiilor în dificultate;
- h) gradul de eficientizare a utilizării resurselor în sistemul educațional;
- i) numărul parteneriatelor naționale și internaționale în dezvoltarea și promovarea educației incluzive;

j) gradul de sensibilizare a opiniei publice în problema educației incluzive.

XIII. Etapele de implementare a Programului

88. Prezentul Program va fi implementat în trei etape:

- a) 2011 – 2012: elaborarea cadrului normativ de dezvoltare a educației incluzive;
- b) 2013 – 2016: pilotarea modelelor de educație incluzivă;
- c) 2017 – 2020: realizarea la scară largă a prezentului Program.

XIV. Proceduri de evaluare și raportare

89. În procesul implementării prezentului Program se va efectua monitorizarea și evaluarea continuă a realizării prevederilor acestuia. Coordonarea procesului de evaluare a realizării Programului revine Ministerului Educației.

90. Evaluarea se va realiza în baza:

- a) datelor statistice furnizate de către organele abilitate;
- b) rapoartelor prezentate de către direcțiile/instituțiile de învățământ, alte instituții și organizații;
- c) analizelor, studiilor, cercetărilor în domeniu;
- d) altor informații relevante.

91. Evaluarea implementării prezentului Program se va face la sfârșitul fiecărei etape și la sfârșitul perioadei pentru care este aprobat Programul.

92. În procesul evaluării se vor elabora rapoarte de progres privind realizarea prevederilor prezentului Program